

Торланбаева К.У. - Манихейство на территории средневекового Тараза

TAM METİN EKSİKSİZ TÜRKÇE TERCÜME (11 Sayfa)
Gnostik Araştırma Kütüphanesi Arşivi

--- SAYFA 1 ---

12 © 2009 K.Ü. Torlanbayeva Almatı, Kazakistan Maniheizm, kurucusu Mani'nin adını taşıyan MS 3. yüzyıla ait senkretik bir dini öğretileridir. İran "halk dininin" çeşitli biçimleri - büyük tanrılar Mithras ve Anachite'ye tapınma; astral tanrılar; Zerdüştlük; Zervanizm; İncelenen dönemde hem Sasani İran'ının yönetici seçkinleri hem de sıradan insanlar arasında çok sayıda Mecusi mezhebi yayılmıştı. Yahudilik, Hristiyanlık ve Baptist mezheplerinin Babil topraklarında eski yerel kültürlerle (Babil, İran ve Suriye) birlikte yayıldığını unutmayın. Mani'nin saraya olan yakınlığına rağmen öğretisinin yayılması Zerdüşthahipleri tarafından engellendi. Şapur'un hükümdarlığı sırasında, Mani'nin vaazlarına Avesta'yı derleyerek karşılık verdiler; bunlar sistematik hale getirildi ve fiilen sadece halk değil aynı zamanda İran'ın devlet dini haline gelen kutsal yazıtlarla yeniden üretildi. Mani'nin, en yakın müritlerinin ve takipçilerinin vaaz faaliyeti arenasına dönüşen yerler öncelikle diğer ülkelerdi. İncelenen dönemde Manici ışık öğretisi Suriye, Filistin, Mısır ve Küçük Asya'ya ulaştı. Maniheizm Mısır'dan Kuzey Afrika'ya ve İspanya'ya yayıldı; Suriye'den Küçük Asya üzerinden Yunanistan, İliya'ya. Mani'nin Hindistan ve Kaşgar'da vaaz verdiğini unutmayın. Onun öğrencisi Mar Ammo, Abarşehr (Nişapur) ve Merv sakinlerini yeni bir inanca dönüştürmeyi başardı. Onun zamanında Horasan, Maniheizm kilisenin başlıca merkezi ve Maniheizm'in doğuya, Doğu Türkistan beyliklerine, Türkler ülkesine ve Çin'e yayılması için bir üs haline geldi. Mar Ammo'nun bir Maniheizm topluluğu kurduğu Öküz vadisini (Amu Darya) ziyaret ettiğini unutmayın. O dönemde dini öğretileri yaymanın en etkili aracının ticaret kervanları olduğu ortaya çıktığından, Maniciler sıklıkla ticaretle meşgul oluyorlardı. Mani misyonerinin bu sömürgeleştirme yönü muhtemelen Mani'nin ünlü vaiz Adday'a verdiği talimatta kastedilmiştir: "Onları (vaazları) götürmeyin, bir hazineyi ortaya çıkaran bir tüccar gibi olduğunuz yerde (yani öğretinin yayıldığı topraklarda) kalın!" Böylece Manici vaazın "sabit temelleri" Büyük İpek'in her yerinde ortaya çıktı. © 2009 г. К.У. Торланбаева Алматы, Казахстан Манихейство – синкретическое религиозное учение III века нашей эры, Мани'nin en iyi arkadaşı olan Mani'den çok memnun kaldım. В этот период сре- ди правящей верхушки Сасанидского Ирана, так же как и народа, были распространены многочисленные формы иранской «народной религии»: поклонение великим божествам Мітре и Анахите, астральным божествам, зороастризм, зерванизм, существовали многочисленные секты магов. В вавилонских землях наряду с древними местными культами - вавилонскими, иранскими, сирийскими были распространены иудаизм, христианство, баптистские секты. Несмотря на близость Мани к царскому двору, распространение его учения сдерживалось противодействиями зороастрийских священников. Еще при царствовании Шапура они ответили на проповеди Мани составлением Авесты – систематизацией и записью священных преданий, ставших fiilen не только народной, но и государственной религией Ирана. Поэтому ареной проповеднической деятельности Мани, его ближайших учеников и последователей стали, главным образом, торговые караваны, а не купцы. Именно этот колонизационный аспект манихейского миссионерства подразумевался, очевидно, в предписании Мани, от данного одному из известных проповедников Аддаю: «Не уноси их

Северную Африку и Испанию'де пространилось, из Сирии через Малую Азию в Грецию, Иллирию. Mani, Hindular ve Prag'da bir kez daha konuştu. Его ученик Мар Аммо обращал в новую веру жителей Абаршахра (Нишапура), Мерва. При нем Хорасан становится основным центром манихейской церкви и базой для распространения манихейства на восток, в княжества Восточного Туркестана, в страну тюрков и Китай. Мар Аммо побывал в долине Окса (Амударья), где основал манихейскую общину. В тот период самым эффективным способом распространения религиозных учений были торговые караваны, а не купцы. Манихейцы часто бывали купцами. Именно этот колонизационный аспект манихейского миссионерства подразумевался, очевидно, в предписании Мани, от данного одному из известных проповедников Аддаю: «Не уноси их

(проповеди) дальше, но оставайся там (т.е. в тех землях, где распространяешь учение) как купец, который открывает сокровище!». Bu, sizin için en uygun olanıdır. K.U. Torlanbayeva K.Y. Торланбаева
 МАНИХЕЙСТВО НА ТЕРРИТОРИИ СРЕДНЕВЕКОВОГО ТАРАЗА MANİKEİZM ÜZERİNDE ORTAÇAĞ TARA Z BÖLGESİ

--- SAYFA 2 ---

13 ВЕСТНИК МИЦАИ, ВЫПУСК 9, 2009 IICAS BÜLTENİ, CİLT 9, 2009 Road. Mani'nin Doğu Aramice öğretisi üzerine yedi kitap yazdığına inanılıyor ve Orta Farsça yazılmış tek eser "Şapurakan"dır. Pek çok eseri, çeşitli yazılı kaynak gruplarında parçalar halinde mevcuttur; bunlar arasında Manici kitapların Turfan ve Kipti parçaları; doğu ve batı kiliselerinin bakanları tarafından Manici öğretinin aydınlatılması ve Müslüman yazarların tanıklıkları. Turfan'a yapılan çeşitli keşif gezileri sonucunda büyük bir Manici parça koleksiyonu keşfedildi. Orta Farsça, Uygurca, Soğdca, Çince, Partça ve Baktriya dillerinde metinler mevcuttur.¹ Bunlar, Işık öğretisinin doğası hakkında bizi bilgilendiren yazılı delillerdir. Manici öğretinin üç değişmeze dayandığı akılda tutulmalıdır: düalizmin öğretilmesi, kozmogonik mit ve ruhun öğretilmesi. Manici doktrine göre dünya başlangıçta iki prensipten oluşmuştur: Aydınlık ve Karanlık, birbirlerinden tamamen izole edilmiştir. Ancak kıskançlık ve kötü niyet nedeniyle Karanlığın güçleri Aydınlığa karşı bir savaş başlattı. Beş savaşçı - Işık elementleri (Türk oylan) (hafif esinti tanrısı tintura tengri; canlı rüzgar tanrısı yel tengri; canlı ışık tanrısı yaruq tengri; su tanrısı suv tengri; ateş tanrısı ot tengri) ışık taşıyan Primeman'ın önderliğinde elementlerin antipodlarına karşı mücadeleye girdi.² Işık ve Karanlık Parçacıkları birleşerek Karışım'ın maddi dünyasını, yani insan dünyasını doğurdu. toplum. Dolayısıyla insanın doğasının maddi ve manevi, karanlık ve aydınlık, iyi ve kötünden oluştuğu algılanır. Işık güçleri için çok önemli bir konu öncelikle Işık ve Karanlık parçacıklarını ayırmaktır, Karanlığın savaşçıları ise bundan kaçınmaya ve Karıştırma dünyasını fetihlerinin alanı olarak korumaya çalışırlar. Böylece, Maniheizm'de, Aydınlık ve Karanlık güçleri, insan toplumu içinde, insan ruhunun saf parçacıkları için aralıksız bir mücadele içindedir. Dünyevi dünya, Karanlık güçler tarafından çalınan ve insanın ruhunda bulunan Işık parçacıklarını kurtarmak için yaratıldı. "Archelay'in İşleri" ruhun özünün bireyin entelektüel özelliklerine atfedebileceğini ileri sürer. "Ruhun adı şu şekildedir: akıl, yansıma, akıl, bilgelik, zeka ve duyu."³ Maniheizm'de mükemmel bir şekilde geliştirilmiş olan, başlıca gök cisimlerinin astral kültüydü - Güneş ve Ay, Işık parçacıklarını kurtarmaya yönelik tekneler olarak. Ay, parçacıkların kurtuluşu yolunda ilk tekne olduğunu kanıtladı. ди. Считается, что Мани принадлежат семь книг уче- ния на восточноарамейском языке, и только «Шапу- ракан» является единственным сочинением, написанным на среднеперсидском. Содержание многих книг сохранилось фрагментарно в нескольких группах письменных источников - это турфанские и копт- ские фрагменты манихейских книг, изложение мани- хейского учения служителями восточной и западной церкви и свидетельства мусульманских авторов. Большая коллекция манихейских фрагментов была обнаружена в ходе нескольких экспедиций в Турфан. Среди находок имеются тексты на среднеперсид- ском, уйгурском (тюркском), согдийском, китай- ском, парфянском, бактрийском языках.¹ Благодаря письменным свидетельствам мы познаем сущность учения Света. Манихейское учение базировалось на трех неиз- менных составляющих: учении о дуализме, космо-

гоническом мифе и учении о душе. Согласно мани- хейскому вероучению, мир изначально состоял из двух основ - Света и Мрака, которые существовали совершенно изолированно друг от друга. Однако из- за зависти и злобы силы Мрака затеяли войну против Света Живого. Пять стихий-воинов (тюрк. oylan) Света (бог лёгкого ветра tintura tengri, бог ветра жи- вого yel tengri, бог света живого yaruq tengri, бог воды suv tengri, бог огня ot tengri) под предводительством светоносного Первочеловека вступили в битву со стихиями-антиподобиями.² Частицы Света и Мрака смешались, и был обра- зован материальный мир Смешения - bu benim için çok önemli. Bu nedenle, malzeme ve malzeme, sıcaklık ve çevre dostu olmak üzere çok sayıda malzeme, çok ve çok güzel. Первостепенная задача сил Света - осуществить раз- деление частиц Света и Мрака подобно изначально- му, тогда как воины Мрака стремятся не допустить этого, сохранить мир Смешения как потенциальную область своего завоевания. Таким образом, согласно манихейству в человеческом обществе силы Света и Мрака ведут непрерывную борьбу за обладание свет- лыми частицами души человеческой. Земной мир был создан для того, чтобы спасти частицы света, заклю- ченные в душе человека, похищенные силами тьмы. В «Актах Архелая» сущность души заключается в интеллектуальных качествах человека. «Название же души следующее:

разум, размышление, рассудок, му-дрость, интеллект, смысл».3 В манихействе был очень развит астральный культ основных светил – Солнца и Луны – кораблей, соз- для спасения çok güzel. На пути спасения частиц первым кораблем была Луна. «Тогда же он (Свет – Т.К.) создал для спасения душ машину с

--- SAYFA 3 ---

14 "Ölülerin ruhlarını dönüştüklerinde diriltten on iki damarlı bir makine icat eden odur (Işık - T.K.). Büyük Armatür onları ışınlarıyla alarak onları arındırır ve Ay'a daha fazla verir ve böylece Ay'ın çemberi dolar".4 Ay evrelerini kolayca açıklamak için kozmogonik dünyanın çizgili unsurları da öyle. Bu görüşler aynı zamanda ruh öğretisiyle de yakından ilgilidir. Yaşayan bir ruh Ay'da tamamen arınır ve ardından Güneş'i kullanarak niteliksel olarak canlanıp Işığa yönelir. Güneş ve Ay'a antropomorfik heykeller biçimindeki putlar gibi tapınılırdı. Konuya değinen Ebu Reyhan Biruni, "Mani de putperestliğe eğilimliydi ve şöyle diyordu: "Diğer dinlerin insanları da bizi Güneş'e ve Ay'a tapmakla, kendi suretlerini put olarak yaratmakla suçluyorlar, çünkü onlar onların gerçek mahiyetinden habersizler, özellikle onlar bizim varlık dünyasına açılan yollarımız ve kapılarımızdır."5 Maniheizm'de dünyada her zaman tek bir gerçek olmuştur: Işık; Yerel olarak üç Büyük Havari tarafından müjdelendir: Doğu'da Buda; Batı'da İsa Mesih. Bu inançların yetersizliği ve kusurları, onların yerelliğiyle açıklanmaktadır. Bunun yerine, Mani'nin Hakikat Işığı, yeni doktrinin gereksinimlerine göre ayarlandığında, rasyonel ve alışlagelmiş özelliklerle doludur. Maniheiztlerin misyoner vaazları nereye götürürse götürsün, kendisini resmi olarak baskın bir dine uyarlamak için her zaman yerel inançlara ve kùltlere dayanmıştı. Halefi I. Hürmüz'ün (ö. 274) kısa vadeli hükümdarlığı sırasında Zerdüşt rahiplerin kışkırttığı yeni Şah'ın emriyle Mani'nin öğretisi kötü ilan edilmiş ve peygamberin kendisi hapse atılmıştı. Maniheizm'in dışlanma nedeniyle Sasani İran'ından kaçmak zorunda kalması, Maniheizm'in en yakın ve uzak ülkelere sızmasını yoğunlaştırdı. обращаясь, подыма-ет вверх души умерших. и, таким обра- зом, наполняется круг луны».4 Так разворачиваются элементы космогонического мифа, несложно Bu, gün içinde çok iyi bir sonuçtur. проис- ходит окончательное очищение души живой, которая затем в качественно возрожденном состоянии через Солнце поднимается к Свету. этому поводу Абу Рейхан Бируни говорил, что к идолопоклонству «склоняется и Мани, когда гово- рит: «Люди [других] религий порицают нас за то, что мы поклоняемся Солнцу и Луне и воздвигаем им изображения в качестве идолов, ибо они не ведают их подлинной сущности, а именно того, что они являют-

ся нашими путями и вратами в мир нашего бытия».5 Согласно учению Мани, в мире всегда существо- вала одна истина – Свет, которую локально воз- вещали три великих апостола – Будда на Востоке, Заратуштра в Иране, Иисус Hristiyanlık ve Западе. В локальности этих вероучений заключалась их недо- статочность и ущербность. Свет же истины от Мани абсолютен, целостен, ничем не затемнен, совершенен и универсален. С позиции yeni nakliye вероучении присутствует все рациональное и приемлемое из названных значимых местных культов, которые вводились в манихейские dini açıdan önemli. Bu nedenle, çok daha iyi bir seçim yapmak için, çok daha iyi bir yol bulmanız gerekiyor. çok güzel ve tatlıyım. Манихейство стремилось приспособиться к формально господствующей там религии, оставляя при этом незыблемой концепцию своего учения. Интенсивная миссионерская деятельность Мани была прервана после смерти Шапура в 273 г. и весьма недолгого правления его наследника Ормузда I (ум. 274 г.), когда на иранский престол взошел Бахрам I. приказу нового шахиншаха, подстреканного зо- роастрийскими священниками, учение Мани было признано порочным, а его пророк оказался в заклю- чении. Ne yazık ki, pek çok kişi şu anda bu ve бичевания, по другим – с него живым со- драли кожу и bu çok zor. Везультате жесточайшего остракизма на родине последовало бегство манихеев из Сасанидского Ира- на, что еще более усилило проникновение манихей- ства в ближайшие и отдаленные страны. Buna ek olarak, bu çok küçük bir religija заняла прочные позиции в Согде, поэтому именно согдийские купцы на çok güzel ve çok güzel bir şey. O K.U. Torlanbayeva K.U. Торланбаева

--- SAYFA 4 ---

15 ВЕСТНИК МИЦАИ, ВЫПУСК 9, 2009 IICAS BÜLTENİ, CİLT 9, 2009 Soğdlu tüccarların uzun süre bu inancı Türkler arasında yaydıkları görülmektedir. Maniheizm'in Begu-kagan yönetimindeki Uygurlar tarafından benimsenmesinden Karabalgasun yazıtının Çince versiyonunda bahsedilmektedir: "Zhuysı ve diğerleri, toplam dört keşiş, Begu tarafından devletine getirildi. İki kumirnya'yı (içinde putlar olan bir pagan şapeli) yaymakla meşguldüler ve üç sınıra girdiler. Mani kanunu eğitimcileri gizlice kutsal kapılara ulaştılar ve yedi bölmeye sahip oldular. Yetenekleri Belagatleri gökten akan bir nehre benziyordu. Bu nedenle Uygurları doğru bir öğretiyle tanıştırdılar, eti reddettiler ama süt ürünlerini benimsediler. Sonra onlara şöyle denildi: "Siz mümkün olan tüm yumuşaklığı birleştirdiniz." Bir kararname çıkarıyoruz ve bunu duyuruyoruz"... ve Işık öğretisini benimsedik". 6 Uygur Eletmiş Bilge-kağan'ın 758'de Yenisey Kırgızlarını ezmeyi başarimasından sonra, Maniheizm, sayısız taş yazıt ve Maniheist doktrininin astral planlarını içeren tapınak mimarisinin de gösterdiği gibi, Yenisey'in ortalarına yerleşti. Daha da iyisi, Maniheizm Kırgızlar arasında bir devlet statüsü kazandı ve Çin metinlerinde Kırgız kağanı Işık kağanı olarak adlandırıldı.7 Arap fetihleri sonrası döneme ve bununla birlikte fethedilen ülkelerde İslam'ın tanıtılmasına uygun olarak Ebu Reyhan Biruni bin yıl önce şöyle yazmıştı: "Mani'nin, inançları Mani'ye kadar uzanan farklı yerlere dağılmış takipçileri vardı. Bütün Müslüman dünyaya gelince, Mani öğretisi doğu Türklerinin çoğu, Çin, Tibet ve Hindistan'ın bir kısmı tarafından icra edilmektedir".8 Batı Türk kağanlığının topraklarına gelince, Maniheizm ilk olarak Türklerin ve Soğdluların önemli ticaret merkezlerinden biri olan antik Talas'ta yayılmaya başlamıştır. İncelenen dönemin kaynaklarında Argu-Talas, Altun-Argu-Talas, Argu-Talas-Uluş olarak anılan ülke burasıydı. Gerekli bilgiyi Türk-Maniheist "İki İlkenin Kutsal Kitabı" (İki yiltiz nom) sağlamaktadır. A'nın keşif gezisinde "Kitabın" parçaları keşfedildi. Von Lekok tarafından 1907 yılında Karahodjo (Turfan vahası) köyü yakınında kurulmuştur. Argu-Talas'ta "on oklu ülkede iman uyandırmak" amacıyla yazılmıştır. "Kitap" hükümdar принятия манихейства уйгурами при Бёгю-кагане говорится в китайской версии Карабалгасунской надписи'ye ithaf edilmiştir: «Жуй-си и других – всего четырех монахов, [Бёгю] привез в свое государство. Они распро- страняли две кумирни, проникали в три предела. На- ставники закона Мани сокровенно достигли святых ворот, овладели семью разделами. Бу, benim için daha iyi bir şey. Бу, çok iyi bir yol değil. Бу, sizin için en uygun olanıdır. [Они] отвергли мясную пищу, молочные продукты ввели в правило. Бу sadece bir sorun değil. Тогда [им] сказали: «Вы соединили всю возможную благодать». В это время тутуки, чигши, внутренние ve внешние министры, сима – все доложили: «Ныне раскаиваем- ся в прежних грехах, почтительно служим праведно-

benim учению. Принимаем указ и объявляем [его]» ... ve приняли учение света».6 В 758 г. уйгурскому Элетмиш Бильге-кагану уда- лось разбить енисейских кыргызов, манихейство укоренилось на среднем Güzel, о чем свидетельствуют ногие надписи на камне ve архитектура храмов с астральными сюжетами манихейской доктрины. Бо- лее того, манихейство приобрело у кыргызов госу- дарственный статус, а кыргызский каган в китайских Света.7 Применительно к времени после арабского завоевания и сопутство- вавшего ему внедрения ислама в завоеванных странах Абу Рейхан Бируни тысячу лет назад писал: «У Мани остались последователи, рассеянные в различных местностях, [вероучение] которых возводят к нему. В странах ислама нет почти ни одного места, где бы они были сосредоточены; существует только общи- на в Самарканде. Что же касается всемусульманского [мира], то веру Мани и его учение исповедуют боль- шинство восточных тюрков, обитатели Китая, Тибета и части Индии».8 На территории Западно-Тюркского каганата ма- нихейство стало распространяться в одном из важ- нейших ремесленно-торговых центров тюрков и согдийцев - древнем Таласе. Талас был той страной, которую источники того времени называют Аргу- Талас, Алтун-Аргу-Талас, Аргу-Талас-Улуш. Сведения об этом содержатся в тюрко-манихейской «Священ- ной книге двух основ» (İki yiltiz nom). Фрагменты этой «Книги» были обнаружены экспедицией А. фон Лекока в 1907 году в селении Караходжо (Тур- фанский оазис). Она была написана в Аргу-Таласе для того, "чтобы пробудить веру в стране десяти стрел". «Книга» была посвящена правителю из чигиль-арсланов по имени Иль-тиргюг, алп-бургучан, алп-тархан.9 Ее первой чет- верти VIII века'ya göre seçim yapıp. Одним из тех, кто пользовался уче- нием Света, был Арслан Менгю. В стране Аргу были

--- SAYFA 5 ---

İl-tirgyug, alp-burguchan, alp-tarkhan adlı Çiğil-arslan kabilesinden 16.9 8. yüzyılın ilk çeyreğinde derlenmiştir. Arslan Mengyu'nun Işık öğretisini kullananlar arasında olduğu biliniyordu. Argu ülkesinde dört Manici tapınağı vardı: Çigil-balık, Kaşu, Ordu-kent ve Yıgan-kent'te. Bu nedenle Arap işgalcilere karşı çıkan Batı Türklerinin varisleri olan Türurgeşlerin sadece siyasi ve ekonomik değil aynı zamanda dinsel amaçları da vardı. Türurgeş kağanlarının iktidarının halefleri olan karluklar da İslam'ı destekleyenlere direndiler ve Arap nüfuzunun Taraz (Talas'ın Arapça adı), Farab, İspidjab gibi Türk şehirlerine yayılmasına rağmen bunlar Arapların en rahatsız edici mülkleri olmaya devam etti. Dolayısıyla, bazı yazılı ve arkeolojik kaynaklara dayanarak, Türk dünyası görüşünün ortak düalist kavramına organik olarak serpiştirilmiş derin kökleriyle Türk Maniheizminin var olduğu kesin olarak söylenebilir. Argu'nun bir sonraki kaydı Kazakistan tarihinde Karahanlı dönemine kadar uzanır ve Kaşgarlı Mahmud'un dikkat çekici bir eserinde (11. yüzyıl) bahsedilir. Chigil kalesini doğuran Argu ülkesiydi. Kaşgarlı Mahmud, bu olaylara ve "Talas'tan insan sesi"10 uzaklıkta yer alan Çiğil'in konumuna ilişkin olarak şunları yazmıştır: "Zü-l-Karneyn (Makedonyalı İskender) Argu ülkesine vardığında, bulutlar sular döktü, yol kirlendi ve ardından büyük zorluklarla karşı karşıya kaldı. Farsça şöyle dedi: "Çi gil ast'ta mı?" ne demek istiyordu: "Bu ne pislik? Bundan kurtulamayız!" Bu yüzden buraya bir bina yapılmasını emretti. Ve kale bu yerde yükseldi; şimdi Çiğil deniyor...Bu nedenle kalede oturan Türklere "Çiğil" adı verilmiş. Daha sonra bu isim yaygın olarak kullanılmaya başlandı... Çigil tarzında giyinenlere, yani. Ceyhun'dan Yukarı Çin'e kadar bütün Türkler ikamet ediyor, dolayısıyla çigil bir yanılgıdır".11 Kasabanın kuruluşuna dair sıradan bir hikayenin ve "çigil" kelimesinin popüler etimolojisinin arkasında, doktrinin önemli bir ilkesine işaret vardır. Maniheizm'e göre kir, Işık ve Karanlığın Karışımı içindeki herhangi bir yaratımın maddi bir nesnesidir (et dahil). "Kirden kurtuluş" arzusu, yaşayan ruhun, Işığın saflığını kirleten Maddenin bağlarından özgürleşmesi anlamına gelir. Madde ve Karanlığın kirlerinden aralıksız arınma, diğer metinlerde Yol Tengri olarak anılan Işık krallığına ruhun (esas olarak seçilmiş kişinin ruhunun) yükselişinin özüdür.12 балыке, Кашу, Орду-кенте ve Йигян-кенте. Bu nedenle, западных тюрков-тюргешей, опол- чившихся против завоевателей арабов, имелись не только политические и экономические, но религиоз- ные мотивы. Сменившие власть тюргешских каганов карлуки также оказывали сопротивление носителям ислама и хотя в этот период арабское влияние рас- пространилось на такие тюркские города, как Тараз (арабизированное название Талас), Фараб, Испид- жаб, они оставались наиболее беспокоящими владе- ниями арабов. Таким образом, мы на основании ряда письменных и археологических источников можем говорить о существовании тюркского манихейства, который имел глубокие корни и органично вплелся в общую дуалистическую концепцию тюркского ми- ровоззрения.

Следующее упоминание об Аргу относится к ка- раханидскому периоду истории Казахстана и отмече- по в замечательном труде Махмуда Кашгарского (XI в.). Именно в стране Аргу был возведена крепость Чигиль. Об этих событиях и местности Чигиль, на- ходившемся на расстоянии «человеческого голоса от Таласа»,10 Махмуд Кашгарский писал: «Когда Зу-л- Карнейн (Александр Македонский) до страны Аргу, тучи пролили потоки воды, и дорога стала гряз- ной, отчего его постигли большие затруднения. Son olarak: «Neredesin?» şu şekilde: «Ne kadar güzel, hiç mi hiç?!". Bu, sizin için önemli bir sorundur. И была постро- ена крепость, которая теперь называется Чигиль... Потом те из тюрков, кто поселился в этой крепости, стали называться «чигиль». Позже это название рас- пространилось... И назвали тех, кто одевался по- чигильски, т.е. всех тюрков, живущих от Джейхуна до Верхнего Китая, чигиль, и это ошибка».11 За внешне обыденным рассказом об основании города и народной этимологии слова «чигиль» кро- ется указание на важное положение доктрины. В ма- нихействе грязь – это материальный элемент (в том числе, человеческая плоть) всякого творения в обла- Света и Мрака ile aynı şey. Стремление к «избав- лению от грязи» подразумевает освобождение души Живой из уз Материи, от грязи, оскверняющей чи- стоту Света. Büyük Materyaller ve Miraka'dan uyarılan alışverişler, şu an için çok iyi bir sonuçtur. (главным образом, души избранни- ка) к царству Света, который в других текстах назван Йол-Тенгри.12 В другом, также манихейском по со- держанию, рассказе Махмуда о Черном предводителе Шу говорилось, что у него был «отряд» из сорока юношей-«разведчиков». 40 gün boyunca çok fazla zaman harcadım. Gerçekten de, bu benim için bir sorun değil. По мнению Дж.П. К.У. Torlanbayeva K.Y. Торланбаева

--- SAYFA 6 ---

17 ВЕСТНИК МИЦАИ, ВЫПУСК 9, 2009 IICAS BÜLTENİ, CİLT 9, 2009 Mahmud'un siyah şef Shu ile ilgili Manici eğilimli bir başka hikayesi, onun "kırk genç erkek izciden oluşan bir müfrezesi" olduğunu söylüyor. Farsçada 40 sayısı çihil olarak ifade ediliyordu. Belki de çigilin Türk ortamındaki anlamı aynıydı. Chigil bir giyim tarzı, yani. uzun etekli giysiler giymek (uzun tonlu), J.P. Asmussen'in düşüncesine göre, tüm Maniheiztlerin Türkçe adıydı.13 Bunun kanıtı genç erkek-Maniheiztlerin kefareti duası "Huastuanift"teki sözleridir "Çünkü biz geçmişte ve şimdi, uzun etekli giysiler (uzun tonlu) giyen gençler olarak büyük hatalar yaptık ve günah işledik..." (стк. 111-112). Maniheizt metinlerde sıklıkla bulunan "Argu" teriminin Maniheizm'in canlı bir kanıtı olduğuna dikkat edin. "Argu" (arḡu) sıfatı, "beyaz", "gümüş", "temiz" anlamına gelen Tohar dili (toh. A ārkī, tox B arkwi; bundan Türkçe. arquj, arqun, arxon) temel alınarak etimolojikleştirilmiştir. Çin kronikleri bu kelimeyi "beyaz" olarak kullanıyordu. Bu, N.Y. Bichurin'in çalışmasında atıfta bulunulduğu şekliyle bu kavramın izini sürmekten kaynaklanmaktadır: "Kaşgar bölgesinde Argu-tag'dan (Argu Dağı) bir Göksel dağ sırtı başlar... Çinliler buna Bai-shan - Beyaz dağlar derler".14 Bu Tohar'dan alınan kelime Türkçe arḡu/arqu "geçidi" ile eşeslidir, dolayısıyla "Argu ülkesi" adı araştırmacılar tarafından "bir ülke" olarak yorumlanmıştır. Dağlar arasındaki vadiler" ya da "boğazlarla girintili çıkıntılı bir ülke".15 Bu arada bu yorumun, "Argun toprakları ve gökyüzü (ar-qun yir tengri) Daha sonra neden yok olacaklar?" ifadesinde kullanılan Maniheizt Argu-Talas ya da Maniheizt saf toprak ve gökyüzüne uygulanması pek mümkün değildir.16 Beyaz (~saf, parlak) - Maniheizmin ve unsurlarının temel rengi: beyaz baba, beyaz prens, beyaz kabile, beyaz elbise, beyaz bulut, beyaz nilüfer vb.; Beyaz (~saf, parlak) Talas'a benzer şekilde. "Maniheizt "Meseller Kitabı", üç dünyadaki rakiplerini (inanç yoluyla?) seçen Beyaz babanın onları tövbe etmeye ve dua etmeye zorladığını söylüyorlar..." Bununla ilgili olarak S.G. Klyashtorniy şöyle yazıyor: "Beyaz baba, Maniheizt topluluğunun arḡ dīntar "saf rahibinden" başkası değil."17 Işığın öğretildiği ülke (Çin. Min-tzyao), "Balasagun'dan İspidjab'a" ya da "Balasagun'dan Taraz'a" kadar olan topraklarda yer alan Argu ülkesiydi. Doğu Türklerinin üç kaganının ünlü danışmanı Tonyukuk'un ömür boyu bir yazıtında Arku şeklinde bir argu kelimesi geçmektedir. Burada konu Tonyukuk'un desteklediği Arkuy muhafızı (Türk Arquy karaḡu) ile ilgilidir: "Uzun mesafelerde keşif yaptım, Beyaz Асмуссена чигильская манера одеваться, т.е'yi tanıttım. носить долгополую одежду (uzun tonlu), была тюркским на- званием всех манихейцев.13 Как доказательство мож- но вспомнить слова юношей-манихеев из покаянной молитвы «Хуастуанифт» «Так как мы в прежнем существовании ve в этом /своем/ существовании, бу- дучи сами молодыми людьми в длиннополых одеждах (uzun tonlu), сколько мы ошибались и грешили...» (стк. 111-112). "Argu" gibi sıcak hava koşullarına uygun bir yaklaşıma sahip değilim, часто присутствующий в манихейских тек- стах. Прилагательное «аргу» (arḡu) этимологизиру- ется на основе тохарского языка (тох. A ārkī, тох. B arkwi; отсюда) тюрк. arquj, arqun, arxon) со значения- ми «белый», «серебряный», «чистый». В китай- ских летописях это слово воспроизводилось в значе-

уani "белый". Bu, N.Y. Бичурина: «Кряж Небесных гор начинается в Кашгарском окру- ге от Аргу-тага (горы Аргу)... китайцы называют их Белыми горами Бай-шань».14 Это тохарское заим- ствование омонимично тюркскому arḡu/arqu «уще- лье», поэтому название «страна Аргу» воспринима- лось исследователями как «страна с долинами между гор» veua «страна, изрезанная ущельями».15 Между тем такое его понимание едва ли применимо к мани- хейскому Аргу-Таласу veua к манихейским чистым земле и небу выражении «аргунские земля и небо (arqun yir tengri) почему потом исчезнут?».16 Белый (~чистый, светлый) - основной цвет манихейства и его элементов: Белый отец, белый принц, белое пле- мя, белое одеяние, белое облако, белый лотос и по- добное, так же как и Белый (~чистый, светлый) Талас. «Рассказывают, - говорится в манихейской «Книге притч», - что Белый отец, выбрав в трёх мирах своих противников (по вере?), принудил их к покаянию и молитве...». Bu gerçekten С.Г. Кляшторный пи- шет: «Белый отец - не что иное, как arḡ dīntar «чи- стый священнослужитель» манихейской общины».17 Страной учения Света (кит. Мин-цзяо) и была стра- на Аргу, расположенная на землях «от Баласагуна до Испиджаба» ya da «от Баласагуна до Тараза». В прижизненной надписи Тоньюкука, знамени- то- го советника трех каганов восточных тюрков, слово Аргу Аркуй formunda употреблено. Речь идет о страже Аркуй (тюрк. Arquy karaḡu), которую возвысил То- ньюкук: «Я и в разведку посылал на дальние рассто- яния, Белую стражу (Arquy karaḡu) я возвысил, я знал о приближении угрожавших нам врагов» (Тон. 53). Согласно учению, стражи Света были поставлены на границах

Света ve Мрака, это пять воинов-тенгри Первого человека.18 Стража Аркуй в надписи Тоньюкука отражает манихейский образ страны Света

--- SAYFA 7 ---

18 muhafız (Arquy karayı), düşmanın yaklaştığını biliyordum” (Ton. 53). Öğretiye göre, Işığın muhafızları Aydınlık ve Karanlık sınırlarında nöbet tutuyordu, bunlar Primeman'ın beş savaşçı-tengrisidir.18 Tonyukuk yazıtındaki Arkuy muhafızı, Işık Argu ülkesinin Maniheist imajını yansıtmaktadır. Arkuy muhafızının görüntüsü anımsatmaktadır. Ülkede Argu-Talas adlı şanlı savaşçı-çeriklerin “İki Prensipten Kutsal Kitabı” üzerine bir çalışması bitti. Buradan hareketle, Orta Asya Maniheizmi Doğu Türklerinin topraklarında yayılmış ve daha sonra Uygur kağanlığında resmi din olarak kabul edilmiştir. Argu-Talas'ta, Kaşgarlı Mahmud'un "Sözlüğü"nden alınan raporların yanı sıra, antik Talas bölgesinde (şimdiki Taraz; eski adı Sovyet döneminde Jambul -) çok sayıda arkeolojik buluntu bulunmaktadır. 1957'de, "Un pazarı" olarak adlandırılan Jambul'daki inşaat çalışmaları sırasında, Orta Çağ Talas'ının kültürel katmanları gün ışığına çıkmıştır. Bunlar arasında insan başlı kemik sandıklarının kapakları, köpek, keçi ve aslan tasvirli huma damgaları, Ay ve Güneş, zengin bitkisel işlemeli dastarkhan (masa) parçaları, alt kısmında hilal şeklinde küçük bir eşya ile tutturulmuş, yuvarlak boncuklardan oluşan bir kolye bulunan bir kadın resminin yer aldığı madalyon yer alıyor.19 Tüm buluntular Maniheizm ile ilgilidir. “Kefalaya”da, karanlık güçlerin insan dünyasını ele geçirme mücadelesini temsil eden aslan ve ejderha resimlerinin gösterildiğine dikkat edin: Karanlık derinliklerden gelen “Duman Kralı”, tüm kötülüklerin ve kötülüklerin başıdır; tüm savaşların, mücadelelerin ve tehlikelerin yanı sıra, Işığa karşı bir mücadele başlattı ve yücelik krallığına karşı bir savaş düzenledi. aslan ve ejder gibi vücut” (Kefalaya, 30, стк. 25-36). 576 yılında Konstantinopolis'ten Talas üzerinden Batı Türklerine gelen Kılıçlı Valentine'in bir raporunda şöyle denilmektedir: "Elçilik ilk etapta yeni gelenlerin karşı karşıya kaldığı Türk prensi Türksan'ın askeri işaretlerinin bulunduğu bir ülkeye ulaştı. En eski Türk hükümdarı Arsila'dır". Bizans kaynağı, Talas bölgesine ve manevi ve dünyevi gücün yoğunlaşmasını kişileştiren Arslan'ın Manici ima edilen adı ve kıyafetine ilişkin kronolojik olarak ilk yazılı kanıttır.20 Apry'ya dikkat edin. Образ стражи Аркуй напоминает образ славных воинов-чериков, в стране которых, Аргу-Таласе, была закончена работа над колофоном "Священной кни- ги двух основ". Именно отсюда среднеазиатское манихейство получило свое распространение в землях восточных тюрок и затем в Бу, Украйна'daki bir ülkenin dini rejiminin bir parçası olarak kabul edildi. Поми- мо фрагментов письменных источников о существо- вании манихейства и его отношении к Аргу-Таласу, и сообщений из «Словаря» Махмуда Кашгарского, имеется также ряд археологических находок в мест- ности древнего Таласа (ныне этот город носит назва- ние Тараз, а в советский период был Джамбулом). 1957'de, районе'de Джамбуле в районе так называемого «Мучного рынка» в ходе строительных работ были вскрыты участки культурных слоев средневекового

Talas. Среди находок были обнаружены изящно из- готовленные предметы, связанные с религиозными верованиями güzel. Находки эти представлены крышками оссуариев с человеческими головками, от- печатками штампов на хумах с изображениями собак, козлов и львов, луны и солнца, обломками столиков (дастарханов) с богатыми растительными узорами, медальоном с изображением женщины, на шее - оже- релье из круглых бус, в нижней части скрепленное миниатюрной поделкой в форме лунного серпа, и другими предметами. 19 Bu çok basit bir şey. Örneğin, рассмотрим скульпту- ру льва. Образ льва и дракона фигурирует в «Кефа- лайа» и обозначает силы Тьмы, которые сражаются за обладание миром людей: «Царь Дыма, пришед- ший из глубины тёмной; çok güzel ve çok güzel. От него пошла начало и замысел войны, а так- же все битвы, борения, опасности, сражения... Он на- чал воевать со Светом, затеял войну с царством воз- вышенным. Что до царя Мрака, то у него пять форм: голова, как у льва..., туловище, как у дракона» (Кефа- лайа, 30, стк. 25-36). Валентина Меченосца, прибывшего в Константинополь в 576 году к запад- ным тюркам через Талас, говорится: «Посольство до- стигло того края, где были военные знаки Турксанфа, одного из князей туркских, который приезжающим в эту страну попадает навстречу прежде других. Старейший же единодержец туркский называется Арсила». Bu, Tayland'ın ve Maneviyat'ın en iyi şekilde değerlendirilmesi için - хронологи- чески первое письменное упоминание области Талас и манихейского по содержанию имени-сана Арслан, носитель которого олицетворял собой средоточие ду- ховной и светской власти.20 Лев не был известен в фа- уне Семиречья и большей части Центральной Азии.

Северо-восточным пределом обитания персидского льва был Согд. Поэтому наиболее ранним его обозначением в тюркских языках было среднеперсидское "шир/шер". Собственно тюркское название «арс- K.U. Torlanbayeva K.Y. Торланбаева

--- SAYFA 8 ---

19 ВЕСТНИК МИЦАИ, ВЫПУСК 9, 2009 IICAS BÜLTENİ, CİLT 9, 2009 Aslan, Yedi Nehir faunasında ve Orta Asya'nın büyük bir bölümünde bilinmiyordu. Sogd, Pers aslanı habitatının kuzeydoğu sınırlarıydı. Bu nedenle, Orta Farsça şir/şer, Türk dillerindeki en eski anlamıdır. Türkçe özel adı arslan, daha önce (6. yüzyıl) yazılı anıtlarda bahsi geçmesine rağmen ikincil kökenlidir. Başlangıçta birlikte var oldular, şimdiye kadar da öyle oldular. 644 tarihli "İmparatorluk Kütüphanesinin İlkel Kaplumbağası", kaynakta shi-gelolu, yani e olarak geçen karluklar hakkında ilk Çince bilgiyi sağlar. shir-karluki.²¹ Şir/şer terimi Kyuli-Choru yazıtının metninde bulunmaktadır (стк. 21). Yazıtta Türkler ile Karluklar arasında 3 yıl süren (709-711) bir savaş anlatılmaktadır. Karluk reisi şirkin unvanını taşıyordu. J. Clawson ve E. Triyarskiy, "şir" teriminin Tonyukuka yazıtının metninde merkezi bir kelime olan "turk-shir budun" ile özdeşleştirilebileceğini belirtmişlerdir (Ton, 3, 11, 61).²² "Tan Hanedanlığı Tam Belgeleri"nin belgelerinden biri asalan sytzin, yani e. Arslan-irkin Tan vatandaşlığına alınmak istedi. Moğol dönemine ait karluk lideri Arslan-han hakkında bir rapor bulunmaktadır.²³ Belki de karluklar için arslan veya şir unvanı gelenekseldi. Guillemots de Roubruc tarafından karlukların başkenti Kayalık'ta tarif edilen bir Maniheist tapınağı, yukarıdaki aslan imgesi ve bunun Maniheist sembolü olarak anlaşılmasıyla doğrudan ilişkilidir.²⁴ Karahanlı hanedanının oluşumunun, Karluk kağanlığının otokton nüfusu ile birlikte yagma, chigil, tuhsi, karluk, az kabileleriyle bağlantılı olduğunu belirtmek gerekir. Güç, karlukların çekirdeğini oluşturan iki kabilenin (çigil ve yağma) soyluları arasında bölünmüştü. Arslan unvanının uzun süredir bu devletin yöneticilerinin unvanlarında kullanıldığına dikkat edin. Sonraki resim ise kadın başının tasvir edildiği bir madalyondur. Boynunda kıyafet yok ama alt kısmında aşağıya doğru hilal şeklinde küçücük bir eşyayla tutturulmuş bir kolye saçaklı. Resmin tamamı alttan büyük bir hilal ile çevrelenmiştir. Buna ek olarak, görüntüleri yükselen Ay'ı simgeleyen bükülmüş parmak veya kaburga gibi bir yayın da çok sayıda eski halk arasında yayılmış olması mümkündür. Maniheizm'de Ay'ın önemine daha önce değinmiştik. Bir Turfan freskusu, Mani'yi azizlerle çevrili dolunay tanrısı olarak gösterir. Ay Tanrısı, tanrıların ayrılmaz bir özelliğine, "bilge bilgiye" sahipti. O, ölümden dirilme yeteneğine sahip bir hükümdardı. Ayrıca kefarete talep etti: "Tanrı'nın önünde tövbe etmek gerekiyordu, Kutsal Yazılar (pot) лан» было вторичным, несмотря на сравнительно раннее (VI в.) его упоминание в письменных источниках. На первых порах они сосуществовали, как это имеет место и поныне. им- ператорской библиотеки» под 644 г. источнике ши-гэлolu, т.е. Кюли-Чору (стк. 21). Предводитель карлуков носил титул ширкин Дж Клоусон и Э. быть идентифицирован с центральным словом в тексте надписи Тоньюкука «тюрк-шир будун» (Ton, 3, 11, 61).²² В одном из документов

«Полного собрания документов династии Тан» со-общается, что асалань сыцзинь, т.е. Arslan-irkin, добивался танского подданства. К монгольскому времени относится сообщение о карлукском предводителе Arslan-хане.²³ Можно предположить, bu, Arslan'ın ya da tradisyon'un bir parçası. Описанный Гильомом де Рубруком манихейский храм в столице карлуков Каялыке имеет прямое отношение к рассматриваемому образу льва и пониманию его именно как манихейского символа.²⁴ Образования династии Караханидов связано с автохтонным населением Карлукского каганата - с племенами ягма, чигиль, тухси, карлук, аз. Власть в государстве была поделена между знатью двух племен - чигиль и ягма, которые составляли ядро карлуков. Имя-титул Арс-лан долгое время сохраняется в титулатуре правителей этих государств. Следующий образ - это медальон с изображением женской головки. Шея свободна от одежды, на ней ожерелье, скрепленное в нижней части миниатюрной поделкой в форме лунного серпа, обращенного концами вниз. Всё изображение снизу окаймлено большим лунным серпом. Çok güzel, çok güzel bir palalec, yeniden - образы, которые у многих народов древности символизировали нарождающуюся луну (месяц). Pek çok insan, Maniheyiste'deki en iyi значении Луны. В одной из турфанских фресок сам Мани в окружении святых изображен в образе божества полнолуния. Бог Луны обладал неотъемлемым свойством богов - «мудрым знанием». Он был властелином, воскрешающим мёртвых. Он требовал покаяния: «В каждый день бога Луны (aj tengri), чтобы освободиться от грехов наших и пороков наших перед богом, писанием {пот} и перед чистыми священнослужителями, нужно было каяться».²⁵ Neyse ki, bu çok basit bir

yöntem. В найденном таласском медальоне важна и наполнена глубоким смыслом каждая деталь, в том числе и оже- релье на открытой шее богини. персидской поэзии

--- SAYFA 9 ---

20 ve Ay Tanrısı'nın her gününde saf rahipler (aj tengri) böylece günahlarımızdan ve kötülüklerimizden kurtulurlar".²⁵ Talas madalyonu şüphesiz Ay Tanrıçasını simgeliyordu. Tanrıça'nın açık boynundaki kolye de dahil olmak üzere madalyonun her bir parçası önemlidir. Pers şiirinde saflığın ve mükemmelliğin düzenli olarak yağmur yağdıran değerli inci kolyenin saçılmasına benzetildiğine dikkat edin. Pleiades, Maniheist öğretiyeye göre, dürüst insanın ruhunun ulaşmaya çalıştığı, Işığın mükemmel saflığını temsil eder. Metnin önemi nedeniyle, Luminary'nin Kıpti eserinde anlatıldığı gibi yeniden anlattığı bir hikayeyi aktaralım. "En yüksek fiyat"ın damla şeklindeki incileri, denize düşen yağmur damlalarından kaynaklanır. Köpükten yapılmıştır"). İnci, ancak dalgıçların bildiği bir zamanda denizin belli yerlerinde olgunlaşır. "Dalgıçlar bilir onu yakalarlar, yüzerler, gerekli yerlere dalarlar, derinlerden inciyi çıkarırlar. Dalgıçlar bunu tüccarlara, sonuncusu ise krallara ve soylulara verir. Yaşayan Ruh'tan toplanan kutsal kilise de aynı şeydendir (yani beş ışık unsuru, Karışımından sonra maddi dünyadaki karanlık unsurlarla bağlanan Başbakan'ın oğulları): bir araya gelir, yükseğe yükselir, denizden yükselir ve kendisini insan etine yerleştirir; eti köpük ve kabuk gibidir. Yükselen ganimet yağmur damlasına benzer, Havari (yani gerçek inancın kurucusu, Işık Aklının yayılması) dalgıca benzer; tüccarlar gök cisimleridir (Güneş ve Ay), krallar ve soylular Büyüklük bölgeleridir (yani tanrıların yaşadığı sayısız ışık dünyası). İnsan bedenine nüfuz eden ve sonra büyük Işık bölgelerine (yani Cennete) gitmek üzere özgür bırakılan tüm ruhlar için. Sen, sevgilim, iyi inciler olmak için mümkün olan her şekilde çabalamalısın ve Işık Dalgıçı aracılığıyla Cennetlere ulaşmalısın. Sizi tüccarların ustabaşına götürecektir.²⁶ Mani, çağdaşlarının da şahit olduğu gibi olağanüstü bir ressamdı ve belki de sanatsal sevgisinden dolayı resim, Maniheizm'in vazgeçilmez ve ayırt edici bir özelliği haline geldi. Yalnızca estetik değil, görsel açıdan eğitici ve propagandacı bir rol oynadı. Bunun kanıtı Turfan'daki Manici galerinin resimlerinde açıkça görülmektedir. Aynı şey Maniheizm'e özgü bitkisel motiflerin yer aldığı Talas tablosu için de geçerlidir. Talas'ta duvara bakan seramik levhalarda kanatlarında stilize bitkisel semboller bulunan haç tasviri, Manici Işık Haçı'ndan başkası değildir. Bitkiler, maddi dünyaya bağlanmış ve çarmıha gerilmiş Işığın unsurlarıdır. Sonuç olarak, birçok ülkede yaygın olarak yaygın olan чистота и совершенство нередко сравнивались с рос- сыпью драгоценного жемчужного ожерелья, посыла- ющего дождь Плеяд. В манихейском учении жемчуг считался воплощением совершенной чистоты Света, к достижению которой праведника с помощью стремится душа праведника. Bu durumda, göndereceğiniz kopyanın size ulaştırılması için size en uygun olanı seçeceğiz. Каплевидные жемчужины «великой цены» происхо- дят от капель дождя, падающих в море. Одеждой им служит скорлупа, напоминающая своим цветом при- брежную пену морской волны («а скорлупа бывает) из пены»). Bu, en iyi şekilde ve en iyi şekilde, известное ны- ряльщикам. «Ныряльщики знают его, - и они ловят их: плавают, ныряют в тех местах и выносят жемчу-

жину вверх из глубины морской... Ныряльщики от- дают их купцам, а купцы отдают царям и знатым людям. Такова, подобно этому, и святая церковь, со- бирающая от Души живой (т.е. пяти светлых стихий, сынов) Первочеловека, связанных после Смешения тёмными стихиями в материальном мире): она соби- рается, возносится, поднимается из моря и помеща- ется во плоти человеческой; paranızı ve kredinizi kullanın. А поднятая вверх добыча подобна капле дождя, тогда как Апостол (т.е. основа- тель истинной веры, эманация) Разума света) подобен ныряльщику; купцы - это Светила небесные (Солн- це и Луна), цари и знатные люди - это зоны Величия (т.е. бесчисленное множество светлых миров, насе- ленных божествами). Ибо всем душам, которые вос- ходят в плоть человеческую, а потом освобождаются и возносятся к великим зонам Света (т.е. в Рай)... Вы же, мои возлюбленные, должны всячески стремиться стать жемчужинами добрыми и достаться небу через Ныряльщика светлого. Он приведёт вас к старшине купцов». ²⁶ По свидетельству современников, Мани был вы- дающимся художником и, очевидно, в силу его худо- жественных пристрастий живопись стала обяза- тель- ным и отличительным атрибутом манихейства. Она играла не только эстетическую, но и наглядно вос- питательную и большую пропагандистскую роль. Та- кова наполненная глубоким содержанием живопись манихейской галереи в Турфане. С этих же позиций можно рассмотреть таласскую живопись с расти- тельным мотивом, сквозным в манихействе. Изо- бражение креста со стилизованными растительными

символами в его створах на керамических плитках Talas'taki на-стенной облицовки – это манихейский крест Света. Растения – это стихии Света, распятые и связанные в материальном мире. В заключение остается сказать, что распростра- няясь в различных странах, манихейство «одева- лось» в одежды тех верований и религий, которые K.U. Torlanbayeva K.U. Торланбаева

--- SAYFA 10 ---

21 ВЕСТНИК МИЦАИ, ВЫПУСК 9, 2009 IICAS BÜLTENİ, CİLT 9, 2009 Maniheizm, yerel ortamda zaten var olan inanç ve dinlerle “kendini giydirdi”. Mani evrensel bir din yaratmaya çalıştı ve yeni öğreti onun üstünlüğünü pekiştirdi; ancak Maniheizm'in yavaş yavaş dağılıp tanınmaz hale gelmesine yol açan şey, kabul edilebilir olan her şeyin doktrine dahil edilmesi yöntemi idi. Öte yandan yerel inanç ve tarikatlarla uyum, Maniheizm'in diğer dinler arasında sapkınlık olarak algılanmasını önceden belirlemiştir. 1. Litvinskiy B.A., Smagina E.B. Maniheystvo // Vostoch-niy Turkestan v drevnosti i srednevekov'e. M., 1992. S. 508, 518-521 2. “Kefalaya” (“Glavi”, 30, stk. 25-36) Koptskiy maniheyskiy traktat. Başına. s koptskogo, issledovanie, yorumlar, sözlükler ve ukazatel E.B. Smaginoy. M., 1998 3. Kats A.L. Maniheystvo v Rimskoy Imperii po dannim Acta Archelai // Vestnik drevney istorii, 1955, № 3. S. 173 4. Kats A.L. Ibid 5. Abu Reyhan Biruni. Pamyatniki minuvshih pokoleniy // Izbrannie proizvedeniya. Cilt I. Taşkent, 1957. S. 479 6. Kamalov A.K. Drevnie uyguri VIII-IX vv. Almatı, 2001. S.195 7. Zuev Yu.A. Rannie türki; ocherki istorii ve ideolojik. Almatı. 2002. S. 250, 255 8. Ebu Reyhan Biruni. Aynı eser. S. 213 9. Henning W.B. Argı ve “Toharyalılar”. // Seçilen makaleler. Lieden, 1977.P. 552 10. Volin S. Svedeniya arabskih istochnikov IX-XVI vv. o doline reki Talas i smejnih rayonah // Trudi Instituta istorii, arheologii i etnographii AN KazSSR. Cilt 8, Alma-Ata, 1960. S. 81-82 11. Mahmud Kaşgari. Türkiye suzlar devoni (Devoni lugotit türk). Cilt I-III, Taşkent, 1960-1963. S. 374 12. Zuev Yu.A. Maniheyskoe svyatilishe pod Tarazom // Iz-vestiya MON RK, 2004, № 4. S. 3-5 13. Asmussen J.P. Xuastuanift . Maniheizm üzerine çalışmalar. Kopenhag, 1965. P. 219 14. Bichurin N.Ya. Sobranie svedeniy o narodah, obitavshih v Sredney Azii v drevnie vremena. Cilt III, Almatı, 1998. S.44 15. Mahmud Kaşgariy. Age, cilt. I, S.127, cilt. IV, S. 31 16. “Huastuanift”, stk. 136-137 17. Klyashtorniy S.G. Sudjinskaya nadpis’ – unikalniy pamyatnik epohi “Kirgizskogo velikoderjaviya” // Istochniki po srednevekovoy istorii Kirgizstana i sopredelnih oblastey Sredney i Centralnoy Azii. Bişkek, 1991. S.130 18. “Kefalaya”, 30, 25, 36 19. Senigova T.N. İkonografik izobrajenje iz Taraza // Izvestiya AN KazSSR. Seriya metallurgii, obogosheniya ve ogneuporov. Vip. 3. Alima-Ata, 1960. S. 97-101 20. Menandr. Prodoljenje istorii Agaf'evoy // Vizantiyskie uže существовали среди народа. Dünyanın en iyi din adamlarının yaşadığı birçok stres var. Утверждалось превосходство нового учения, однако, избранный включения включения всего приемлемого по- степенно способствовал растворению манихейства, делая его неузнаваемым. С другой стороны, приспо- собляемость к местным верованиям и культам приве- ло к представлению о манихействе уani gerçek hayatta. 1. Литвинский Б.А., Смагина Е.Б. Манихейство // Вос- точный Туркестан в древности и средневековье. М., 1992. С.508, 518-521. 2. «Кефалайа» («Главы», 30, stk. 25-36) Коптский мани- хейский трактат. Пер. с коптского, исследование, коммен- тарий, глоссарий и указатель Е.Б. Смагиной. М., 1998. 3. Кац А.Л. Манихейство в Римской Империи по дан- ным Acta Archelai // Вестник древней истории, 1955, № 3. С.173. 4. Кац А.Л. Там же 5. Абу Рейхан Бируни. Памятники минувших поколений // Избранные произведения. Т. I. Ташкент, 1957. С.479. 6. Камалов А.К. Древние уйгуры VIII-IX вв. Алматы, 2001. С. 195. 7. Зуев Ю.А. Örnek konular: tarihin tarihi ve ideolojiler. Алматы, 2002. С. 250, 255. 8. Абу Рейхан Бируни. Указ.соч. С. 213. 9. Henning W.B. Argı ve «Tokharians" // Seçilmiş makaleler. Lieden, 1977.P. 552. 10. Волин С. Сведения арабских источников IX-XVI вв. о долине реки Талас и смежных районах // Труды Инсти- туты истории, археологии и этнографии АН КазССР. Т.8. Alma-Ata, 1960.С. 81-82. 11. Махмуд Кашгарий. Туркий сўзлар девони (Девони луготит турк). Т. I-III, Taşkent, 1960-1963. 374 yıl. 12. Зуев Ю.А. Манихейское святилище под Таразом // Известия МОН РК, 2004, № 4. С. 3-5. 13. Asmussen J.P. Xuastuanift. Maniheizm üzerine çalışmalar. Kopenhag, 1965.P. 219. 14. Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитав-ших в Средней Азии в древние времена. Т. III. Алматы, 1998.С. 44. 15. Махмуд Кашгарий. Указ.соч., Т.I. С.127, т. IV. С. 31. 16. «Хуастуанифт», stk. 136-137. 17. Кляшторный С.Г. Суджинская надпись - уникальный памятник эпохи «Кыргызского великодержавия» // Ис- точники по средневековой tarih Кыргызстана и сопре- дельных областей Средней и Центральной Азии. Бишкек, 1991. С.130. 18. «Кефалайа», 30,

25, 36. 19. Сенигова Т.Н. Иконографическое изображение из Тараза // Известия АН КазССР. Серия metalurjileri, обо- гашения и огнеупоров. Вып. 3. Alma-Ата, 1960. С. 97-101.

--- SAYFA 11 ---

22 istoriki. I.Per. yunan. S.Destunisa, SPB, 1861. S.370-375, 380, 416-422 21. Zuev Yu.A. Rannie türki; ocherki istorii ve ideolojik. Almatı. 2002. S.215 22. Clauson G., Tryjarski Ed. Ikhe Khushotu'daki yazıt // Rocznik Orientaliszn. T.34, z. 1, 1971. P.19 23. Zuev Yu.A. Age, 2002. S.215 24. Baypakov K.M., Ternovaya G.A. Svedeniya o manihey- skom hrame Kayalika // Kulturnoe nasledie Yujnogo Kazakistan. Çimkent, 2002. S.33-35 25. "Huastuanift". S.183-185 26. "Kefalaya", 204, stk. 1-20 20. Minad. Продолжение истории Агафьевой / Ви- зантийские историки. I. Пер. с греч. С. Дестуниса. СПб., 1861.С. 370-375, 380, 416-422. 21. Зюев Ю.А. Bunlar: tarihin tarihi ve ideolojik hikayeler. Almatı. 2002.С. 215. 22. Clauson G., Tryjarski Ed. Ikhe Khushotu'daki yazıt // Rocznik Orientaliszn. Cilt 34, z. 1, 1971.Р. 19. 23. Зюев Ю.А. Указ.соч., 2002.С. 215. 24. Байпаков К.М. Ternovaya Г.А. Сведения о манихей- ском храме Каялыка // Культурное наследие Южного Ка- захстана. Шымкент, 2002. С. 33-35. 25. «Хуастуанифт». С. 183-185. 26. «Кефалайа», 204, stk. 1-20. К.У. Torlanbayeva K.У. Торланбаева